

Дюжев Віктор Геннадійович. Доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки бізнесу і міжнародних економічних відносин.

Тел. : +38(050)8608427. E-mail: ekosistema909@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9929-2431>

Подрез Ольга Іванівна. Доктор філософії з економіки (PhD), докторант кафедри економіки бізнесу і міжнародних економічних відносин.

Тел.: +38(066)9619185. E-mail: olha.podrez@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0099-0115>.

Черепанова Вікторія Олександрівна. Кандидат економічних наук, професор, професор кафедри економіки бізнесу і міжнародних економічних відносин.

Тел.: +38(066)1234248. E-mail: vitcherepanova@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0294-1678>

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», вул. Кирпичова, 2, Харків, Україна, 61002.

МОДЕЛІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇН У ВИРІШЕННІ ПРОБЛЕМ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ

Анотація. Проблеми соціальної сфери є важливими для усіх країн світу, але кожна країна будує власну модель економічного розвитку зі своїми пріоритетами. Метою написання статті є дослідження сучасних моделей економічного розвитку країн, їх класифікація та визначення прихильності щодо рішення проблем соціальної відповідальності держав й бізнесу.

Проаналізовано класифікації існуючих моделей економічного розвитку країн за теоріями фірми й концепціями економічного розвитку. Побудовано класифікацію моделей за рівнями економіки – розвинуті, з перехідною економікою та країни, що розвиваються. Встановлено, у яких моделей пріоритетним є соціальна відповідальність країни та бізнесу.

Ключові слова: модель економічного розвитку країн; розвинуті країни світу; країни з перехідною економікою; країни, що розвиваються; соціальна відповідальність; інклюзивна економіка, циркулярна економіка.

Dyuzhev Victor G. Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Business Economics and International Economic Relations.

Tel. : +38(050)8608427. E-mail: ekosistema999@gmail.com

Podrez Olha I. Doctor of philosophy in economics (PhD), Doctoral student of the Department of Business Economics and International Economic Relations.

Tel.: 38(066)9619185. E-mail: olha.podrez@gmail.com

Cherepanova Viktoriia O. Candidate of economic sciences, Professor, Professor of the Department of Business Economics and International Economic Relations, tel.: +38(066)1234248; e-mail: vitcherepanova@gmail.com

MODELS OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF COUNTRIES IN SOLVING PROBLEMS SOCIAL RESPONSIBILITY OF BUSINESS

Abstract. At different times, the conditions of functioning and the needs of society differ due to

many factors, therefore concepts and models regarding the economic development of countries also differ. *Materials and methods.* The analysis of scientific works on the classification of models of economic development of countries showed that the selection of models and their classification was carried out by scientists in accordance with the theories of the firm, starting with classical, neoclassical, Keynesian and ending with the theory of sustainable development and its derivatives. Not all theories and models prioritize solving social problems. *Research methods.* The following methods of scientific research were used to study existing classifications of economic development models of countries and their interest in the social sphere: systematic approach, comparison, analysis and synthesis, deduction and induction. *The purpose of this article* is the study of modern models of economic development of countries, their classification and determination of commitment to solving problems of social responsibility of states and businesses. The tasks consist in the analysis of classifications, characteristic features of existing models of economic development of countries, as well as defined development models in which the social responsibility of the country and business is the most priority direction of their implementation. *The results* of the research are the construction of our own classification of models according to two criteria: the level of development of countries (developed, with a transition economy, developing countries (newly industrialized countries); models whose priority is social protection of the population and social responsibility of business entities. *Conclusions.* Proven, that among the developed countries of the world, the Scandinavian model pays a lot of attention to social protection and ensuring the livelihood of the population. Among the countries with a transition economy, only the models of Uzbekistan, Tajikistan, Kyrgyzstan and Ukraine are aimed at building a socially-oriented country. Among the modern models of economic development, the most promising is the integrated model, which is based on a combination of inclusive, innovative and circular economy.

Keywords: model of economic development of countries; developed countries of the world; countries with transition economies; developing countries; social responsibility; inclusive economy, circular economy.

Постановка проблеми. Для усіх країн світу існує одне найважливіше завдання – це побудова сталого розвитку шляхом утворення соціально орієнтованої економіки, яка вирішувала би усі проблеми економічного зростання та соціального забезпечення усіх членів суспільства. Завдання дуже складне і потребує як теоретико-методологічного обґрунтування запропонованих заходів, так і методичних рекомендацій щодо їх реалізації за рахунок відповідних механізмів управління. Країни світу мають різні економічні, політичні, демографічні, екологічні, науково-технічні та інші умови функціонування, які доцільно враховувати при виборі моделі та стратегії економічного розвитку, а також при впровадженні соціальних програм.

Кожна країна світу прагне проводити політику економічного зростання, оскільки тільки вона веде до формування найсприятливіших умов щодо побудови соціально орієнтованої економіки. Однак досягти стабільного економічного

зростання дуже важко, оскільки зовнішнє середовище країни постійно змінюється і не завжди у кращий бік. Тому, виникла потреба щодо визначення сучасних особливостей моделей економічного розвитку різних країн світу та встановлення їх впливу на вирішення проблем соціальної відповідальності держави й бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні питання щодо застосування моделей економічного розвитку країн присвячено багато праць, але єдиного наукового підходу стосовно застосування моделей немає. Так, у роботі Т. Ткаліч [1] наведено дослідження інклюзивної економіки як моделі світового економічного зростання. Авторка зазначає, що ще М. Спен та Р. Солоу, які входили до Комісії по зростанню та розвитку Всесвітнього банку, Т. Еткінсон, А. Хірман та ін. досліджували проблеми інклюзивної економіки. А. Таранич [2] розглядає стратегії та моделі економічного зростання з точки зору теорій фірми, які згруповано на декілька груп – неокласична теорія виробництва та кейнсіанська теорія макроекономічної рівноваги, економічне інноваційне зростання, інституціоналізм. У статті В. Лось, В. Рак [3] показано вплив науково-технічного прогресу на економічний розвиток країн. У роботі Л. Антонюк, Б. Антонюк та О. Хлистова [4] проведено дослідження впливу високих технологій на конкурентний розвиток країн та доведено, що КНР перебуває на третьому етапі людського розвитку, який характеризується всеосяжним розвитком нації задля її подальшого процвітання, ефективності та справедливості в суспільстві шляхом застосування соціальних інновацій. Отже, аналізуючи моделі економічного розвитку країн, слід зазначити, що на сучасному етапі глобалізаційних процесів та людського розвитку, моделі та стратегії країн повинні базуватися на вирішенні питань соціальної відповідальності державних інституцій.

Питанням соціальної відповідальності країни, регіонів, корпорацій, підприємств та людини присвячено багато наукових праць. Зарубіжні вчені розглядали концепції розвитку соціальної відповідальності – Г. Боуен, М. Фрідмен, В. Фредерік, А. Керролл, В. Візер, Д. Баден, Е. Фріман та ін. Українські науковці також внесли вагомий вклад у дослідження проблем соціальної відповідальності

та пошук їх вирішення – О. Грішнова, О. Герасименко, М. Дейч, Г. Задорожний, А. Колот, О. Криворучко, Е. Лібанова, О. Мних, В. Панькова, В. Шинкаренко, С.В. Філіппова та інші. Але, у наявних наукових працях не визначено: яким чином співвідносяться моделі економічного розвитку з концепціями й моделями соціальної відповідальності країни й бізнесу.

Постановка завдання. Метою даної статті є дослідження сучасних моделей економічного розвитку країн, їх класифікація та визначення прихильності щодо рішення проблем соціальної відповідальності держав й бізнесу. Для досягнення мети поставлені завдання:

– проаналізувати наукові підходи щодо класифікації, характерних ознак існуючих моделей економічного розвитку країн;

– визначити моделі розвитку, у яких соціальна відповідальність країни та бізнесу є найбільш пріоритетним напрямом їх реалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наукові праці, що присвячено розгляду моделей економічного розвитку країн, можна згрупувати за такими ознаками:

1. Моделі, які визначаються за концепціями економічного зростання відповідно до певних теорій фірми.
2. Моделі, які побудовано у якості боротьби з нестабільними глобальними процесами – інклюзивна економіка;
3. Моделі, що сформовані під впливом ендогенних факторів економічного зростання, які пов'язані з науково-технічним прогресом;
4. Моделі, які виникли у результаті дії економічної інтеграції, та появи економічних угруповань;
5. Моделі, які мають соціальну орієнтацію економіки.

Моделі економічного розвитку країн будуються відповідно головних цілей та завдань, що поставлені перед державою з урахуванням її теперішніх досягнень та наступних стратегій щодо економіки, політики, соціальної сфери та ін.

Особливо цікавим є питання щодо вирішення проблем соціального забезпечення,

захисту та відповідальності країни й бізнесу при використанні тих чи інших зобов'язань, які притаманні сучасній моделі розвитку.

Розглянемо більш детально наукові підходи до цих моделей. В роботі А. Таранича [2] визначається, що у світі існують наступні концепції економічного зростання: «нульове, стале, ноосферне, інноваційне й інклюзивне. Вони сформувались на підставі такого теоретико-методологічного підґрунтя, як неокласична теорія виробництва та кейнсіанська теорія макроекономічної рівноваги, економічне інноваційне зростання, інституціоналізм» [2, с. 52].

На наш погляд, моделей економічного розвитку країн набагато більше ніж визначено А. Тараничем. У таблиці 1 наведено характеристику цих моделей у залежності від теорій фірми, концепцій економічного розвитку та соціальної відповідальності країн.

Таблиця 1. – Характеристика моделей розвитку країн у залежності від теорій фірми, концепцій економічного розвитку та соціальної відповідальності країн

Теорія фірми/ економічного зростання	Автори	Характерні особливості	Роль факторів
1	2	3	4
Теорії фірми, у яких соціальна відповідальність не є основним фактором розвитку			
Класична теорія	А. Маршал, Дж. Хікс	Розглядаючи питання збільшення прибутку за рахунок збільшення капіталу, скорочення витрат на оплату праці, автори показують які фактори впливають на фінансовий стан фірм	Соціальна сфера цікавить як варіант зниження витрат фірми
Неокласична економічна теорія	К. Менгером, Дж. Б. Кларком, А. Маршаллом, Дж.Е. Мідом, Дж. Хіксом, М. Фрідменом, В. Леонтьєвим	економічне зростання країн відбувається за рахунок найбільш раціонального використання природних ресурсів і факторів виробництва	Роль інноваційного, екологічного, соціального факторів є опосередкованою
Кейнсіанська модель	Дж. М. Кейнс, Е. Ліндаль і Г. Мюрдал, Е. Лундбергом	Кейнсіанська модель економічного зростання передбачає використання праці та капіталу як основних факторів виробництва, що приводять до збільшення випуску продукції як джерела добробуту країни	Складові соціально-економічного зростання розглядаються опосередковано

ЕКОНОМІКА

Інституційна, неінституційна теорії, контактна, теорія прав власності	Т. Веблен, В. Мітчелл, Дж. Р. Коммонс, Й. Шумпетер, Р. Познер, Дж. Б'юкенен, Г. Таллок, М. Олсон	розглядає всі економічні явища та пов'язує їх в єдину систему з політичними, правовими, соціальними, психологічними, культурно-етичними проявами суспільного життя	У складі загального економічного розвитку
Теорії положення: Еволюційна теорія, теорія позиціонування	Р. Нельсон і С. Уінтер М.Портер	Не враховує інші функції фірми. Виробнича функція розглядається опосередковано. Портер вчить, як не допустити зменшення прибутку фірми	Не враховуються соціальні відносини фірми та відносини з партнерами.

Продовження табл. 1.

1	2	3	4
Теорія інновацій		Зростання економіки відбувається у сфері матеріального виробництва, підкріплена достатньою кількістю інвестицій (труд, земля, капітал), але вони створюють лише підґрунтя, справжнє зростання економіки шляхом формування прибутку відбувається за рахунок інтелектуального капіталу вчених, дослідників і новаторів (інформація), що формують у сукупності із підприємницькими здібностями національну інноваційну систему. [2, с.52].	Складові соціально-економічного зростання розглядаються опосередковано
Концепції інноваційного зростання	А. Таранич	Впровадження інновацій створює умови до зменшення впливу соціальних бар'єрів, що утворюються при формуванні та розподілі матеріальних благ в економіці. Інновації забезпечують зростання шляхом науково-технічних, організаційно-економічних змін та пов'язаною з ними активізацією ринкових процесів [2, с.53].	Інноваційне зростання, що позитивно впливає на соціальну сферу
Теорії фірми та економічного зростання, для яких соціальна відповідальність є одним із головних факторів			
Нульове економічне зростання	А. Таранич	забезпечує баланс між досягнутим рівнем якості життя людства та його існуванням на планеті за рахунок використання економічних важелів у вирішенні екологічних проблем.	Основними факторами є екологія та соціальна сфера
Теорія «принципал–агент»	М. Дженсен та У. Меклінг	Автори підкреслюють важливість контролю та соціальної функції, що важливо для стабілізації діяльності підприємства, але ігнорування інших функцій підприємства може зашкодити промислового підприємству.	Управлінська та соціальна функції розглядаються як основні
Теорія	М. Монтень,	Функції виробничу, соціальну	Однобічний розгляд

ЕКОНОМІКА

корпоративної культури	Е. Ренман, Р. Норманн	розглядають через корпоративну культуру.	соціальної функції
------------------------	-----------------------	--	--------------------

Закінчення табл. 1.

1	2	3	4
Системно-інтегрована теорія	Р. Б. Клейнер	Підприємство розглядається як відносно стійку, цілісну соціально-економічну систему	Враховує усі функції, у тому числі соціальну
Сталий розвиток	А. Таранич, Т. Ткаліч, О. Подрез та ін.	Розширення парадигми еколого-економічного зростання за рахунок включення соціальної складової, яка передбачає верховенство права, наявність демократичних свобод, збереження культурних цінностей і надбань, вирівнювання соціальних перекосів між статками бідних і багатих верств населення.	Еколого-економіко-соціальна складові сталого розвитку
Теорії ноосфери як концепції розумового зростання	А. Таранич	За теорією ноосферного розвитку, умовою сталого суспільного прогресу є еколого-економічний баланс. Перехід від товарно-грошових відносин до суспільних моделей життєдіяльності людства на підставі екологічного імперативу	Еколого-економічний баланс, який переходить до суспільних моделей
Концепція інклюзивного економічного зростання	М. Спен та Р. Солоу, Т. Еткінсон, А. Хіршман, Л. М. Капіца, Т. Ткаліч	базується на трьох взаємодоповнюючих пріоритетах: інтелектуальне (розумне) зростання: розвиток економіки, заснованої на знаннях та інноваціях; стійке зростання: просування більш ресурсоефективної, зеленої і конкурентоспроможної економіки; інклюзивне зростання: розвиток економіки з високим рівнем зайнятості, що забезпечує соціальну і територіальну згуртованість.	безпосередній вплив на соціально-економічний розвиток країни

Джерело: побудовано авторами на основі [1–4; 6]

Таким чином, моделі економічного розвитку країн можуть розглядатися за теоріями фірми. Класична, неокласична економічна теорія, кейнсіанська модель, теорій інновацій та концепція інноваційного розвитку соціальну сферу розглядають опосередковано. При цьому впровадження інновацій потребує інвестиційних ресурсів. Тому, у роботі Д. В. Нікитенко [5] зазначає, що «зростання інвестицій в поточному періоді призводить до зростання виробництва у майбутньому, проте нестача інвестиційних ресурсів на макрорівні призводить до економічної відсталості країни, наслідком чого стає потрапляння у так зване «порочне коло бідності» [5]. Тобто автор визначив залежність соціальної сфери

від інвестиційної та інноваційної діяльності суб'єктів господарювання.

У роботі [6, с. 389] було наведено класифікацію теорій, згідно з якою теорія «принципал–агент», корпоративної культури та системно-інтегрована теорія визначають важливість соціальної функції підприємства та стали прообразом теорії сталого розвитку. Остання теорія об'єднала три напрями – економіка, екологія та соціальна сфери.

Сьогодні у наукових статтях з'явилися теорії економічного розвитку, які визнають важливість поєднання економічного, екологічного, інноваційного та соціального розвитку. Це теорія нульового економічного розвитку, яка на відміну від теорій фірми визначає важливість екологічної і соціальної сфер життєдіяльності людства[2]. Теорія ноосфери як концепції розумового зростання, яка передбачає дотримання еколого-економічного балансу для сталого суспільного прогресу. Концепція інклюзивного економічного зростання, яка охоплює: розвиток економіки на знаннях та інноваціях, ресурсозбереження та конкурентна економіка, а також розвиток економіки й соціальної сфери [2].

У роботі В. О. Лось та В. В. Рак [3, с. 36] автори визначають, що «сучасні особливості розвитку НТП призвели до того, що у середині 80–х років справжнім проривом було впровадження використання нових підходів до побудови моделей економічного зростання, що передбачали ендогенні (технологічні) зміни в економіці». Вони спираються на «використання різноманітних комбінацій сировинних матеріалів (тобто фактично виробничі технології)» [3, с. 37].

У статті Г. Я. Глохої [7] окрім ендогенних факторів наведено класифікацію факторів економічного зростання за напрямками оцінки: з позиції впливу на економічне зростання (за способом впливу – фактори-джерела і фактори-обмежники; за характером впливу – базисні відтворювальні (економічного потенціалу) та пов'язані з регулювальним впливом держави; за ступенем використання – фактори, що використовуються, резервні і потенційні); з позиції направленості дії (за складовими ринкового механізму – фактори пропозиції, попиту і розподілу ресурсів; залежно від сектору національної економіки –

зовнішні та внутрішні); за якісним змістом (за типом економічного зростання – екстенсивні, інтенсивні; за походженням – екзогенні, ендogenous; залежно від трансформації у рамках системи — рефлексивні, пружні) [7, с. 225].

Данна систематизація факторів економічного зростання країн є майже повною і дозволяє на підставі їх визначати основні елементи моделі економічного розвитку країн та формувати стратегії щодо їх досягнення. Але ця класифікація не є остаточною, вона змінюється під впливом змін зовнішнього й внутрішнього середовища країн. Тому побудова моделі на підставі ендogenous факторів – це дуже вузько.

З появою Європейського Союзу постсоціалістичні країни отримали допомогу від МВФ на будівництво ринкової економіки та стати членом цього угруповання, але пріоритети розвитку в усіх різні.

У роботі Г. Черевко і В. Коцай наведено аналіз сучасних наукових підходів до класифікації моделей економічного розвитку країн світу [8]. Ними виявлено велику кількість класифікацій, що побудовані в залежності від різних критеріїв (табл.2).

Таблиця 2. – Систематизація моделей економічного розвитку країн від визначених критеріїв.

Критерій	Країна	Класифікаційні ознаки	Модель
1	2	3	4
1. Спосіб узгодження рішень і форма власності на засоби виробництва, (Plawgo, 2003 [9, с. 126])		Засоби виробництва належать приватним одиницям і вони ухвалюють рішення про їх використання. Споживачі повністю незалежні у своїх рішеннях. Усе вирішує ринок	1) Вільно конкурентна ринкова
		Державна власність превалює, адміністративний розподіл	2) адміністративна
		Державна та частково приватна власність, ринкові відносини	3) ринкова соціалістична економіка
		Поєднання приватної й державної власності, але домінування приватної власності та ринкових відносин, державне втручання фундаментально змінює остаточні вирішення фундаментальних економічних проблем	4) змішана

ЕКОНОМІКА

2. З домінуванням контролю держави та зі зменшенням ролі держави, (Набока, 2008 [10], Jasiiecki, 2013, [11, с. 57])	Японія (Азіатська модель), Німеччина	Забезпечують інтереси нації, високий рівень розвитку національної самосвідомості, переважання інтересів нації над інтересами конкретної людини	1) традиційні
	Франція, США, Велика Британія, Австралія, Канада, Нова Зеландія та Ірландія	Накопичення капіталу олігархічними структурами та великими капіталовласниками, переважно у збиток населенню	2) ліберальні
3. Спосіб функціонування моделей, Uwarunkowania dobrobytu w sferze realnej, 2013[12], Chmielak, 2018, [13, с.80])	Велика Британія, Ірландія	Слабкі профспілки, велика різниця в оплаті праці, слабкий захист працівників від звільнення, активна допомога в пошуку роботи, мінімальний рівень соціального забезпечення	1) ринкові економіки англосаксонського типу

Продовження табл 2.

1	2	3	4
	Німеччина, Австрія, Швейцарія	Держава забезпечує цілісну правову систему, право на освіту та охорону здоров'я, громадську безпеку та справедливу систему соціальних трансфертів	2) європейського капіталізму рейнського (континентального) типу;
	Швеція, Норвегія, Данія, Ісландія та Фінляндія	Це є колективістсько-універсалістська модель соціально-економічного розвитку на основі приватної власності і ринку. Доходи розподіляються на користь малозабезпечених громадян і поширених різноманітних «вільних асоціацій»	3) скандинавські (соціал-демократичний капіталізм);
	Франція, азіатські тигри, Японія	висока державна активність у сфері господарської діяльності	4) державний капіталізм;
	Арабські Емірати, Саудівська Аравія, Китай, Росія	сильний державний контроль над ринком чинників виробництва та ухваленням стратегічних рішень на цьому рівні	5) ринкова економіка з домінуванням авторитарної держави
4. Тип механізму Функціонування (Rubaj, P., 2013. [14]), (Jasiiecki, 2013, [11, с.57])	Німеччина, Японія, Швейцарія, Нідерланди, Бельгія, Швеція, Норвегія, Данія, Фінляндія, Австрія	координація, що відбувається в п'яти сферах: виробничі відносини, професійна підготовка та освіта, нагляд за власністю, відносини між підприємствами та внутрішні відносини між працівниками підприємств	1) ринкова економіка, заснована на координації
	США, Велика Британія, Австралія, Канада, Нова Зеландія та Ірландія	Накопичення капіталу олігархічними структурами та великими капіталовласниками, переважно у збиток населенню. США сприяє розвитку інноваційної діяльності і забезпечує ефективну монетарну політику, вкладає кошти у розвиток	2) ліберальна модель

ЕКОНОМІКА

		освіти, наукові дослідження та нові технології, 75 % національного багатства США – людський капітал	
--	--	---	--

Продовження табл.2.

1	2	3	4
5. Моделі капіталізму (A. Sepir [15])	Країни Латинської Америки, Азії, Близького Сходу та Африки	Влада та багатство концентруються в руках невеликої групи людей, нерівності у доходах та неформальні зв'язки між представниками місцевої політичної та економічної еліти	1) Олігархічна
	Франція, азіатські тигри, Японія	висока державна активність у сфері господарської діяльності.	2) державний капіталізм
	Англосаксонські країни	домінуючим становищем найбільших корпорацій, діяльність яких є рушієм економічного розвитку	3) капіталізм великих компаній
	Кремнієва долина, індійський Бангалор	Важливу роль виконують інноваційні підприємства та локальні центри економічного розвитку	4) підприємницький капіталізм
6. Моделі європейської економічної політики (Borowski, Maszczyk and Olipra, 2015, [16, с. 61–74])	Фінляндія, Швеція, Данія	високі податки та державні витрати на освіту, соціальне забезпечення, сильні профспілки, низька диференціація заробітної плати, свобода звільняти працівників у поєднанні з порівняно високою допомогою щодо безробіття	північна (нордична) модель
	Велика Британія та Ірландія	слабкі профспілки, велика різниця в оплаті праці, слабкий захист працівників від звільнення, активна допомога в пошуку роботи, мінімальний рівень соціального забезпечення	англосаксонська модель
	Франція, Німеччина, Бельгія, Люксембург	високі соціальні витрати, сильний захист працівників від звільнень, нижча допомога по безробіттю, міцна позиція профспілок	континентальна модель
	Італія та Греція	високі, часто нераціональні державні витрати, захист працівників від звільнень, низька допомога із безробіття, ранній вихід на пенсію.	Середземноморська модель

Продовження табл.2

6. Моделі європейської економічної політики (Borowski, Maszczyk and Olipra, 2015, [16, с. 61–74])	Фінляндія, Швеція, Данія	високі податки та державні витрати на освіту, соціальне забезпечення, сильні профспілки, низька диференціація заробітної плати, свобода звільняти працівників у поєднанні з порівняно високою допомогою щодо безробіття	північна (нордична) модель
	Велика Британія та Ірландія	слабкі профспілки, велика різниця в оплаті праці, слабкий захист працівників від звільнення, активна допомога в пошуку роботи, мінімальний рівень соціального забезпечення	англосаксонська модель
	Франція, Німеччина,	високі соціальні витрати, сильний захист працівників від звільнень, нижча	континентальна модель

ЕКОНОМІКА

	Бельгія, Люксембург	допомога по безробіттю, міцна позиція профспілок	
	Італія та Греція	високі, часто нераціональні державні витрати, захист працівників від звільнень, низька допомога із безробіття, ранній вихід на пенсію.	середземноморська модель
6. Моделі ринкової економіки – сукупність зв'язків між ними на основі взаємодоповнюваності, що дає змогу об'єднати елементи моделі в єдине ціле. (Amable B. Borowski, Maszczyk and Olipra, 2015, [16 с. 64]), [17]	Велика Британія, США, Нова Зеландія, Австралія, Ірландія	ґрунтується на наданні всім формам господарства (великим, середнім, дрібним) можливості стало розвиватися й успішно конкурувати між собою	англосаксонська модель
	Швеція, Норвегія, Данія	організована на основі ринкової саморегуляції, за якої захист конкуренції та ринкові методи господарювання ефективно поєднуються з державним регулюванням національної економіки, з її соціальною спрямованістю	соціал-демократична модель, або скандинавська
	Франція, Німеччина, Нідерланди, Австрія	Держава має забезпечувати найкращі умови для роботи ринкового господарства, захищати його суб'єкти та установлювати справедливі правила гри	континентально-європейська модель, або рейнська

Закінчення табл.2.

1	2	3	4
	Греція, Італія, Іспанія, Португалія	розвинений захист зайнятості з дещо меншим соціальним захистом. Централізація фінансової системи. Низький рівень кваліфікації робочої сили не дозволяє реалізувати промислову стратегію, засновану на високій заробітній платі та високій продуктивності	середземноморська
	Японія, Корея	формується на бізнес-стратегіях великих корпорацій, їхній співпраці з урядом і централізованій фінансовій системі, що дає змогу реалізовувати довгострокові плани. Відсутність соціального захисту та розвинених фінансових ринків.	азіатська
7. За культурним критерієм (Chmielak, 2018 [13])	Велика Британія, США, Австралія, Нова Зеландія, Ірландія	ґрунтується на наданні всім формам господарства (великим, середнім, дрібним) можливості стало розвиватися й успішно конкурувати між собою	англосаксонська
	Фінляндія, Швеція, Данія	високі податки та державні витрати на освіту, соціальне	нордична

ЕКОНОМІКА

		забезпечення, сильні профспілки, низька диференціація заробітної плати, свобода звільняти працівників у поєднанні з порівняно високою допомогою щодо безробіття	
	Франція, Німеччина, Нідерланди, Австрія	Держава має забезпечувати найкращі умови для роботи ринкового господарства, захищати його суб'єктів та установлювати справедливі правила гри	рейнська або континентально-європейська
	Китай	Допустимість надзвичайної експлуатації людини залишається однією з головних переваг місцевого інвестиційного клімату	східноазійська

Джерело: складено авторами на основі [8–17]

Таким чином, проведена систематизація наукових підходів щодо класифікацій моделей дозволяє нам констатувати які моделі економічного розвитку направлені на покращення економіки та вирішення соціальних проблем одночасно. До них відносяться: модель європейського капіталізму рейнського (континентального) типу, скандинавські (соціал-демократичний капіталізм) та нордична.

Наведена систематизація моделей економічного розвитку показала, що чіткої класифікації їх немає; країни нерозподілені за рівнем їх розвитку, тому деякі групи взагалі не розглядалися.

Ще одна модель економічного розвитку походить від теорії сталого розвитку і пов'язана з процесами євроінтеграції – циркулярна економіка. У статті А. І. Швець визначає, що циркулярна економіка «окреслюється як нова модель економічного розвитку, основою якої є створення нових альтернативних економічних підходів щодо відновлення та раціонального споживання ресурсів з необхідною умовою зведення до мінімуму негативного впливу діяльності людини на навколишнє середовище» [18, с. 44]. Отже, ця модель базується на ефективному використанні природних ресурсів (у першу чергу енергетичних) та захист природного середовища (екології).

Незважаючи на пріоритетні напрями циркулярної економіки – приєднання до Європейського зеленого курсу або Green Deal – питання соціального захисту населення не стосуються тільки охорони навколишнього середовища. Потрібно

методологічне обґрунтування механізму управління соціальною відповідальністю підприємства як первинної ланки господарських процесів. Тому, ця модель може бути складовою моделі соціально-орієнтованої економіки або інклюзивної моделі.

На підставі проведеного дослідження, пропонуємо авторську класифікацію моделей економічного розвитку (табл.3-5), що побудовано за двома критеріями:

1. Моделі, що мають за мету економічне зростання на базі інноваційного розвитку;
2. Країни, які поділяються за ступенем економічного розвитку на розвинуті країни, країни з перехідною економікою та країни, що розвиваються.

У таблиці 3 наведено класифікацію моделей економічного розвитку розвинутих країн світу, яку побудовано на підставі таблиці 2 та робіт С. Войтко та ін. [19] і А. Голікова [20].

Таблиця 3 – Моделі економічного розвитку розвинутих країн світу

Моделі/країни	Розвинуті країни світу (країни-лідери)
1. Моделі, де економіка є головною:	
1.1. Ліберальна модель (англосаксонська)	США, Канада, Велика Британія та Ірландія, Австралія
1.2. Рейнська	Франція, Німеччина, Нідерланди, Австрія, Бельгія, Люксембург
1.3. Середземноморська	Італія, Греція, Іспанія, Португалія, Ізраїль
1.4. Азіатська	Японія, Корея
1.5. Східноазійська	Китай
2. Модель, де соціальна відповідальність у числі головних факторів розвитку	
2.1. Скандинавська (нордична)	Швеція, Норвегія, Данія, Фінляндія,

Джерело: складено авторами на основі [19.20]

До країн з перехідною економікою – це країни, в яких здійснюється процеси трансформації економіки з адміністративної в ринкову. До них відносяться:

- країни Центральної і Східної Європи: Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, Румунія, Болгарія, Сербія, Чорногорія, Хорватія, Словенія, Боснія і Герцеговина, Македонія, Албанія;
- країни Балтії: Литва, Латвія, Естонія;

– країни СНД: Україна, Росія, Білорусь, Молдова, Грузія, Азербайджан, Вірменія, Казахстан, Узбекистан, Киргизія, Туркменістан, Таджикистан.

У таблиці 4 наведено класифікацію моделей економічного розвитку країн з перехідною економікою.

Таблиця 4. – Моделі економічного розвитку країн з перехідною економікою

Моделі/країни	Країни з перехідною економікою	Характерні риси
1. Моделі, де економіка є головною:		
1.1. Угорська модель	Угорщина	поступовий перехід до ринкових відносин
1.2. Модель «шокової терапії»	Польща	швидке руйнування адміністративної системи управління, прискорена приватизація, максимальна відкритість економіки для іноземних товарів і капіталу
1.3. Чеська-Словацька модель	Чехія, Словаччина	Економічні реформи спираються на старі традиції ринкової культури. Роздержавлення власності здійснюється цивілізованими методами, шляхом акціонування й корпоралізації
1.4. Прибалтійська модель	Естонія, Латвія, Литва	Специфіка її полягає в незначних масштабах народного господарства й ефективного використання факторів зовнішньої допомоги для стабілізації виробництва, споживання і фінансово-грошової системи.
1.5. Моделі розвитку країн СНД, де економічне зростання найважливіше	Азербайджан, Вірменія, Грузія, Молдова, Туркменістан	Лібералізація зовнішньоекономічної діяльності, підвищення конкурентоспроможності галузей економіки, підтримка низького рівня інфляції і створення сприятливого середовища для місцевих і зарубіжних інвестицій
2. Модель, де соціальна відповідальність у числі головних факторів розвитку		
2.1. Моделі країн СНД, де соціальні питання є важливими	Узбекистан, Таджикистан, Казахстан, Киргизстан	прискорення динаміки розвитку за рахунок змін в інституційній і галузевій структурах національного господарства, лібералізації внутрішньої і зовнішньоекономічної діяльності, адміністративної реформи, децентралізації державного і економічного управління, зростання кваліфікації кадрів, реалізації заходів щодо послідовної та усесторонньої модернізації життя суспільства.
2.2. Українська модель	Україна	Створення передумов для набуття Україною повноправного членства в Європейському Союзі, Забезпечення сталого економічного зростання, Утвердження інноваційної моделі розвитку, Соціальна переорієнтація економічної політики

Джерело: складено авторами на основі [19.20]

У роботі К. Брензович і З. Ісак [21] нові індустріальні країни умовно поділяються на групи («хвилі», «ешелони»). При цьому автори визначають, що чіткого розподілу між хвилями немає. У той же час, для кожної країни характерні

власні моделі розвитку (табл.5).

Таблиця 5 – Моделі економічного розвитку країн, що розвиваються

Моделі/країни	Країни з перехідною економікою	Характерні риси
1. Моделі, де економіка є головною:		
1.1. Модель чотирьох драконів Південно-Східної Азії («перша хвиля»)	Гонконг, Республіка Корея, Сінгапур і Тайвань;	Жорстка економія валютних коштів, протекціонізм, створення умов для прямих зарубіжних інвестицій у сфері організації трудомістких, а пізніше – наукомістких виробництв, залучення нових технологій
1.2. Латиноамериканські пуми «перша хвиля»	Мексика, Аргентина та Чилі	Розвиток національної економіки з орієнтацією на імпортозаміщення.
1.3. Модель «тигрів» («друга хвиля»)	Індія, Малайзія, Таїланд, Чилі	Збільшився національний продукт на душу населення, знизилася бюджетний дефіцит, інфляція. Розширення промислового виробництва має динамічний розвиток галузей, що виробляють споживчі товари, тоді як виробництво засобів виробництва розвивалося повільно.
1.4. Моделі «третьої хвилі»	Кіпр, Туніс, Туреччина, Індонезія	у економіках країн також помітна переорієнтація на виробництво продукції машинобудівної та електротехнічної галузей. Характерною рисою цієї групи країн є значна роль сфери послуг у економіці – головним чином туризму та транспорту
1.5. Модель «четвертої хвилі»	Філіппіни, південні провінції Китаю	Головною стратегічною метою більшості країн цієї групи є індустріалізація економіки. Промислове виробництво в них представлено переважно переробкою сільськогосподарської продукції, харчовою промисловістю. Іноземні інвестиції у ці країни надходять дуже замало.
2. Модель, де соціальна відповідальність у числі головних факторів розвитку		
2.1. Моделі, де соціальні питання є важливими	Бразилія	Просування національних товарів на світовий ринок і підтримка діяльності малих і середніх підприємств. Пріоритетними проблемами бразильського уряду є ефективність соціальної політики, поглиблення інтеграції у межах МЕРКОСУР.

Джерело: складено авторами на основі [19-24]

До країн, що розвиваються, або до нових індустріальних країн відносяться [22; 23]:

– «перша хвиля»: чотири дракони Південно-Східної Азії (Гонконг, Республіка Корея, Сінгапур і Тайвань) та «латиноамериканські пуми» (Аргентина, Бразилія та Мексика);

- «друга хвиля» – Малайзія, Таїланд, Індія, Чилі;
- «третьої хвилі» – Кіпр, Туніс, Туреччина, Індонезія;
- «четвертої хвилі» – Філіппіни, південні провінції Китаю.

Висновки. У проведеному дослідженні наведено авторське бачення класифікації існуючих моделей економічного розвитку країн, що поділяються за рівням соціально-економічного розвитку, та за соціальною відповідальністю країн й бізнесу (табл.3-5). Треба зазначити, що серед розвинутих країн світу скандинавська модель приділяє багато уваги соціальному захисту та забезпеченню життєдіяльності населення.

Серед країн з перехідною економікою тільки моделі Узбекистана, Таджикистана, Казахстану, Киргизстана та України мають програми щодо вирішення соціальних проблем та побудови соціально-орієнтованої економіки.

Найбільшу увагу проблемам соціального забезпечення серед країн, що розвиваються, приділяє Бразилія. При цьому вона налагоджує стабільний індустріальний розвиток для досягнення рівня Китаю та Кореї.

Серед сучасних моделей економічного розвитку найбільш перспективною є комплексна модель, яка базується на поєднанні інклюзивної, інноваційної та циркулярної економіки.

У подальшому дослідженні доцільно розглянути сучасні концепції соціальної відповідальності країн, що мають різний рівень економічного зростання.

Список використаних джерел

1. Ткаліч Т. Інклюзивна економіка як модель світового економічного зростання. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Економічні науки*. Миколаїв, 2018. № 1 (10). С. 93–98.
2. Таранич А. В. Стратегії економічного зростання країн в контексті глобальних викликів розвитку світового господарства. *Вісник економічної науки України*. 2020. № 1. С. 52–57. URL: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2020.1\(38\).52-57](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2020.1(38).52-57) (дата звернення: 04.08.2024).
3. Лось В. О., Рак В. В. Аналіз ендогенного економічного зростання на основі моделі поля Ромера. *Економіка та держава*. 2010. № 8. С. 36–38.
4. Антонюк Л. Л., Антонюк Б. О., Хлистова О. С. Стратегічні напрями забезпечення конкурентного лідерства Китаю. *Китаєзнавчі дослідження*. 2016. Вип. 1–2. С. 49–61. URL: <https://www.chinese-studies.com.ua/index.php/journal/article/view/148> (дата звернення: 04.08.2024).
5. Нікитенко Д. В. Міжнародні стратегії економічного розвитку та особливості розвитку України. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування*. 2021. Вип. 2 (94). С. 140–152. URL: <https://doi.org/10.31713/ve2202113> (дата звернення: 04.08.2024).
6. Райко Д. В., Подрез О. І. Формування інструментів управління промисловими підприємствами за

- теоретичним та функціональним підходами. *Бізнес-Інформ*. 2018. № 3. С. 386–393. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2018-3_0-pages-386_393.pdf (дата звернення: 04.08.2024).
7. Глоха Г. Я. Система факторів економічного зростання: теоретико-методологічний аспект. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2014. № 1. С. 223–231.
8. Черевко Г., Коцай В. Конкурентоспроможність моделей економіки. *Аграрна економіка*. 2023. Т. 16. № 1–2. С. 106–117. URL: <https://doi.org/10.31734/agrarecon.2023.01-02.106> (дата звернення: 04.08.2024).
9. Pławgo Bogusław. Teoria ekonomii: podręcznik akademicki. [Т. 2], Makroekonomia. / red. nauk. Kazimierz Meredyk; Wyd. 3 popr. i rozsz. Białystok: Wydaw. UwB, 2003. 331 p.
10. Набока О. В. Україна та виклики сучасного глобального капіталізму. «Гілея (науковий вісник)»: збірник наукових праць. м. Київ, 2008. Вип. 14. С. 136 – 138.
11. Jasiński Krzysztof. Kapitalizm po polsku. Między modernizacją a peryferiami Unii Europejskiej, Warszawa: IFiS PAN, 2013. 488 p.
12. E. Babula, T. Kamiska. Uwarunkowania dobrobytu w sferze realnej: monograph. Gdask: UG, 2013. 252 p.
13. Chmielak B.A. Modele gospodarki rynkowej a tworzenie dobrobytu: rozpr. dokt. Białystok: UwB, 2018. 250 p.
14. Rubaj P. Zmiany międzynarodowej konkurencyjności Szwecji w drugiej połowie XX wieku w aspekcie ewolucji szwedzkiego modelu ‘państwa dobrobytu’. Lublin: KUL, 2013. 302 p.
15. Demertzis M., Sapir A., Guntram W. Promoting sustainable and inclusive growth and convergence in the European Union. *Bruegel Policy Contribution*. 2019. No.7. P.1 – 21.
16. Borowski J., Maszczyk P., Olipra J. Modele kapitalizmu a zmienność wzrostu gospodarczego w wybranych krajach. *Studia Ekonomiczne*. 2015. No. 213. P. 61–74.
17. Моделі сучасної ринкової економіки : веб. сайт. URL: https://osvita.ua/vnz/reports/econom_theory/22020/ (дата звернення: 05.08.2024).
18. Швец А. І. Циркулярна економіка як нова модель розвитку економіки України в процесі євроінтеграції. *Економічний вісник*. 2022. № 1. С. 43–49. URL: <https://doi.org/10.33271/ebdut/77.043> (дата звернення: 05.08.2024).
19. Економіка зарубіжних країн: підручник / С. В. Войтко та ін. Київ: Політехніка, 2017. 400 с.
20. Голіков А. П. Економіка зарубіжних країн : навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 464 с.
21. Брензович К. С., Ісак З. І. Нові індустріальні країни «третьої хвилі» у глобальній економіці. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 37. С. 18–24. URL: <https://doi.org/10.32843/infrastuct37-3> (дата звернення: 05.08.2024).
22. Шевчук В. О. Міжнародна економіка: теорія і практика: навч. посіб. Львів: Каменярь, 2003. 719 с.
23. Козик В. В., Панкова Л. А., Даниленко Н. Б. Міжнародні економічні відносини: навч. посіб. 7-е вид. Київ: Знання, 2008. 406 с.

REFERENCES :

1. Tkalicz T. Inkluzywna ekonomika jak model switowego ekonomichnego zrostannya. *Naukovyj visnyk MNU im. V. O. Suxomlynskogo. Ekonomichni nauky. Mykolaiv*, 2018. No. 1 (10). P. 93–98.
2. Taranych A. V. Strategiyi ekonomichnego zrostannya krayin v konteksti globalnykh vyklykiv rozvytku switovogo gospodarstva. *Visnyk ekonomichnoyi nauky Ukrainy*. 2020. No. 1. P. 52–57. Available at: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2020.1\(38\).52-57](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2020.1(38).52-57) (data zvernennya: 04.08.2024).
3. Los V. O., Rak V. V. Analiz endogennoho ekonomichnego zrostannya na osnovi modeli polya Romera. *Ekonomika ta derzhava*. 2010. No. 8. P. 36–38.
4. Antonyuk L. L., Antonyuk B. O., Xlystova O. S. Strategichni napryamy zabezpechennya konkurentnoho liderstva Kytaiu. *Kytayeznavchi doslidzhennya*. 2016. Issue 1–2. P. 49–61. Available at: <https://www.chinese-studies.com.ua/index.php/journal/article/view/148> (data zvernennya: 04.08.2024).
5. Nkytenko D. V. Mizhnarodni strategiyi ekonomichnego rozvytku ta osoblyvosti rozvytku Ukrainy. *Visnyk Nacionalnyj universytet vodnogo gospodarstva ta pryrodokorystuvannya*. 2021. Issue 2 (94). P. 140–152. Available at: <https://doi.org/10.31713/ve2202113> (data zvernennya: 04.08.2024).
6. Raiko D. V., Podrez O. I. Formuvannya instrumentiv upravlinnya promyslovymy pidpriumstvamy za teoretychnym ta funkcionalnym pidxodamy. *Biznes-Inform*. 2018. No. 3. P. 386–393. Available at: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2018-3_0-pages-386_393.pdf (data zvernennya: 04.08.2024).
7. Gloxa G. Ya. Systema faktoriv ekonomichnego zrostannya: teoretyko-metodologichnyj aspekt. *Marketyngh i menedzhment innovacij*. 2014. No.1. P. 223–231.
8. Cherevko G., Koczaj V. Konkurentospromozhnist modelej ekonomiky. *Agrarna ekonomika*. 2023. Vol. 16. No. 1–2. P. 106–117. Available at: <https://doi.org/10.31734/agrarecon.2023.01-02.106> (data zvernennya: 04.08.2024).
9. Pławgo Bogusław. Teoria ekonomii: podręcznik akademicki. [Т. 2], Makroekonomia. / red. nauk. Kazimierz Meredyk; Wyd. 3 popr. i rozsz. Białystok: Wydaw. UwB, 2003. 331 p.
10. Naboka O. V. Ukrayina ta vyklyky suchasnoho globalnoho kapitalizmu. «Gileya (naukovyj visnyk)»: zbirnyk naukovykh prac. m. Kyiv, 2008. Issue 14. P. 136 – 138.
11. Jasiński Krzysztof. Kapitalizm po polsku. Między modernizacją a peryferiami Unii Europejskiej, Warszawa: IFiS PAN, 2013. 488 p.
12. E. Babula, T. Kamiska. Uwarunkowania dobrobytu w sferze realnej: monograph. Gdask: UG, 2013. 252 p.
13. Chmielak B.A. Modele gospodarki rynkowej a tworzenie dobrobytu: rozpr. dokt. Białystok: UwB, 2018. 250 p.

14. Rubaj P. Zmiany międzynarodowej konkurencyjności Szwecji w drugiej połowie XX wieku w aspekcie ewolucji szwedzkiego modelu ‘państwa dobrobytu’. Lublin: KUL, 2013. 302 p.
15. Demertzis M., Sapir A., Guntram W. Promoting sustainable and inclusive growth and convergence in the European Union. Bruegel Policy Contribution. 2019. No.7. P.1 – 21.
16. Borowski J., Maszczyk P., Olipra J. Modele kapitalizmu a zmienność wzrostu gospodarczego w wybranych krajach. Studia Ekonomiczne. 2015. No. 213. P. 61–74.
17. Modeli suchasnoyi rynkovoyi ekonomiky : veb. sajt. Available at: https://osvita.ua/vnz/reports/econom_theory/22020/ (data zvernennya: 05.08.2024).
18. Shvecz A. I. Cyrkulyarna ekonomika yak nova model rozvytku ekonomiky Ukrainy v procesi yevrointegracyi. Ekonomichnyj visnyk. 2022. No 1. P. 43–49. Available at: <https://doi.org/10.33271/ebdut/77.043> (data zvernennya: 05.08.2024).
19. Ekonomika zarubizhnyx krayin: pidruchnyk / S. V. Vojtko ta in. Kyiv: Politexnika, 2017. 400 p.
20. Golikov A. P. Ekonomika zarubizhnyx krayin : navch. posib. Kyiv: Centr uchbovoyi literatury, 2017. 464 p.
21. Brenzovych K. S., Isak Z. I. Novi industrialni krayiny «tretoyi xvyli» u globalnij ekonomici. Infrastruktura rynku. 2019. Issue. 37. P. 18–24. Available at: <https://doi.org/10.32843/infrastruct37-3> (data zvernennya: 05.08.2024).
22. Shevchuk V. O. Mizhnarodna ekonomika: teoriya i praktyka: navch. posib. Lviv: Kamenyar, 2003. 719 p.
23. Kozyk V. V., Pankova L. A., Danylenko N. B. Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny: navch. posib. 7-e vyd. Kyiv: Znannya, 2008. 406 p.

Надійшла до редакції 05.06.2024р.